

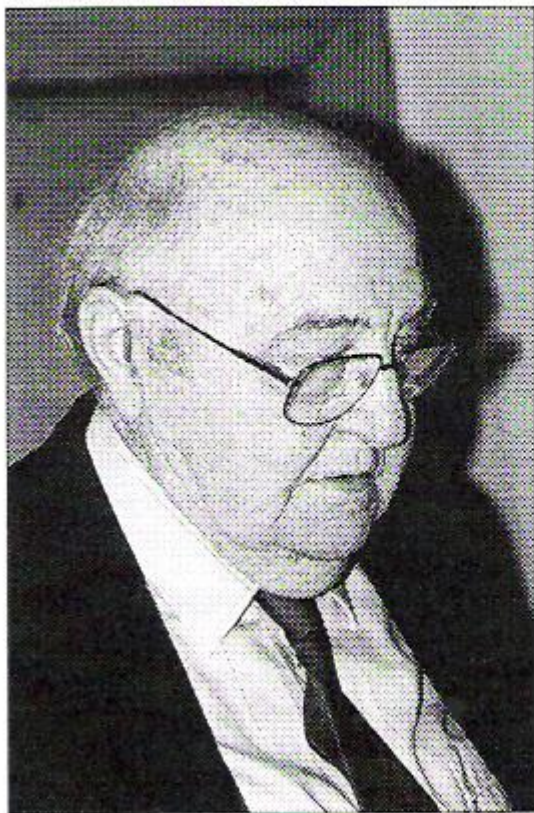
MÅRSLET... HER HVOR VI BOR

**Mit liv som husmand
på 'Kobberstedet'
- fortalt af Rasmus Jensen**

Mårslet Sogns Lokalhistoriske Forening
Fortælling Rasmus Jensen – Redigering Hans Møller

Mit liv som husmand på ”Kobberstedet” – fortalt af Rasmus Jensen

Udgivet 2005

RASMUS JENSEN
- ejer af 'Kobberstedet'
1945 - 1996

RASMUS JENSEN

Jeg er født i Amstrup Skov den 9. marts 1916 som den ældste af 5 søskende. Mit barndomshjem var en ejendom på i starten 9 tdr. land ager, eng og mose - al jorden var af ret dårlig kvalitet.

Ejendommen var en slægtsejendom på min mors side - hendes morbror havde haft den. Han hed Rasmus Jensen, og det er ham, jeg er opkaldt efter.

Ejendommens huse med deres indhold blev for mig rammen om et rigt barndomsliv. Efter min konfirmation i 1930 blev jeg sendt ud at tjene, og jeg havde flere pladser, inden

jeg som 20-årig skulle møde på session. Her blev jeg kasseret og valgte i stedet at tage på højskole - inspireret af de husbondfamilier, jeg havde tjent hos.

Det blev Rødding Højskole. Her startede jeg i november 1936 og fik et minderigt højskoleophold, en afgørende oplevelse, der har præget hele min senere tilværelse. For at holde udgiften til opholdet nede, hjalp jeg til i stalden om morgenen, inden skoletimerne skulle begynde.

Min far var blevet syg, og det var nødvendigt at hjælpe til hjemme. Derfor tog jeg efter højskoleopholdet plads på en gård i nærheden af mine forældres ejendom, så jeg om aftenen kunne passe det derhjemme. Sygdommen tog til, og derfor aftalte min bror og jeg, at vi skulle skiftes til at være et år hjemme på ejendommen og passe den for min mor.

Da far igen var rask, fik jeg plads på en stor gård i Hjaruplund nær Åbenrå. Her var jeg 9. april 1940, da Danmark blev besat af tyske tropper. Det blev til flere pladser, inden jeg i november 1944 begyndte som elev på Østjyllands Husmandsskole i Vinding ved Vejle.

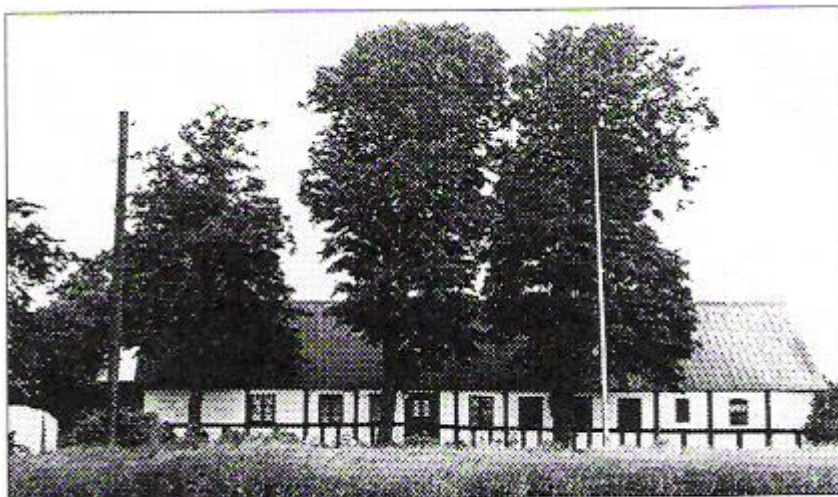
Liselund og mødet med Tomas Skovgård

I vinteren 1939 var jeg en uge i januar til Vintermøde på Liselund inspireret dertil af Stinna og Jørgen Larsen, som jeg havde tjent ved på Amstrup Skovgård. Det var en oplevelse, og jeg var så heldig, at jeg den følgende sommer fik plads på Liselund som karl. Mens jeg var her, brød 2. verdenskrig ud. Jeg var i 1940 igen med til Vintermødet og bestemte mig derefter til at fortsætte på et kursus, der varede til 1. april.

På Vintermødet 1940 traf jeg Tomas Skovgård - han var gårdmandssøn fra 'Gundestrupgård' i Tranbjerg. Hans far var død et par år forinden, og han bestyrede gården for sin mor. Han og jeg sluttede venskab, og vi havde de følgende år en vedvarende brevveksling med hinanden.

Mødet med Herdis og købet af 'Kobberstedet'

Julen kom efter to begivenhedsrige måneder på Husmandsskolen. Jeg var i efteråret 1944 kommet til at kende Herdis, der var en af pigerne, som tjente hos Signe Skovgård, der var mor til Tomas Skovgård. Ved besøg hos Tomas og hans mor havde Herdis og jeg truffet hinanden. De mange breve vi udvekslede, mens jeg var på skolen, gjorde ikke tilværelsen fattigere - tværtom.

Stuehuset på Ellemosevej 65 - Idyllisk ser det ud

Da jeg i julen det år igen gæstede Gundestrupgård, var der to ejendomme i nærheden til salg. Tomas var klar over, at vi godt kunne tænke os at få vort eget. Han fulgte mig til Ellemosevej 65 til 'kobberstedet', den gård han syntes bedst om - jeg for øvrigt også. Han kendte folkene godt. Vi bestemte, at jeg skulle få min far og Jørgen Larsen, gårdejereren fra Amstrup Skovgård, med hen for at se Kobberstedet. Det skete 2. januar 1945, og i løbet af dagen fik vi aftalt, at såfremt jeg kunne skaffe pengene - 32.250 kr. - så var ejendommen vor allerede fra 15 januar.

Jeg stred som en løve for at få overtagelsen udskudt til. april, da der endnu resterede 3 måneder for mig på Husmandsskolen, men der var ikke noget at gøre.

Nu skulle jeg så hjem at forhandle med den stedlige Sparekasse om at låne godt 20.000 kr. Takket være Jørgen Larsen, der var med, fik han dem overtalt i Sparekassen. De mukkede over, at min egenkapital var for lille. Da foreholdt han dem, hvad der måske kunne være grund - at jeg på skift med min bror havde været hjemme, mens far var syg og ikke havde fået nogen stor løn, og at jeg havde sørget for min uddannelse ved nu to gange at have været på skole.

Vi fik lånet. Tilsammen havde vi sparet 3.000 kr. op. Ingen af os havde tjent store lønninger. I min sidste plads havde jeg udover kost og logi fået 1.800 kr. for et år. Herdis havde det sidste halve år fået 100 kr. om måneden som husbestyrerinde på en stor gård. Hun havde været på Egå Efterskole og på Rødding Højskole.

Jeg måtte ned på skolen i Vinding og afvikle. Jeg havde fået mange gode venner der i de to måneder, så det var lidt svært. Men det var unægtelig også spændende for os to at skulle til at tilrettelægge vor fremtid her i Kobberstedet - hjulpet godt i gang ved gode venners hjælp med den erfaring rigere, at det at have folks tillid er mere værd end sækken fuld af guld. Ud over det, vi kunne låne i Sparekassen, blev vi hjulpet med driftskapital af vore husbondfolk fra tidligere arbejdspladser.

Brylluppet

Jeg startede så her 15. januar 1945 og gik uden meget brændsel til den 27. april, da vi på Store Bededag holdt vort bryllup her i vort eget hjem. Herdis far, bedstefar i Mejlby, var ikke så længe før blevet gift med Anna. Det havde, ved jeg, været svært for de 5 søskende at acceptere hende i deres gode mors sted; men tiden læger som bekendt alle sår, og da først børnebørnene kom, hed det kun bedstefar og bedstemor.

Krigen gjorde, at man der lige før besættelsens slutning kunne risikere, at jernbanen blev sprængt. Fredes var under jorden, Henning, der da var karl hos dem, måtte klare dyr og sig selv. Rigmor tjente i Brørup, Sigurds i Blåhøj. Så ingen af Herdis søskende var med til vort bryllup, som vi af de nævnte årsager holdt her.

Vi blev viet i Bering Valgmenighedskirke af stedets præst Peder Buch. Fra mit hjem kom mine forældre og søskende, Jørgen og Stinna Larsen fra Amstrup Skovgård, Jens og Grethe Strandgård, gårdmandspar fra Falling, Asger og Grethe Jensen fra Ingerslev, Herdis gamle husbondfolk og meget gode venner, Tomas Skovgård og Christian Smidt - han og jeg var blevet venner på Husmandsskolen, og han var fra 1. april fæstet som fodermester hos Tomas Skovgård. De havde sørget for, at der var fint pyntet op her hjemme, da vi kom fra kirke.

Gæsterne, der var med hjemme fra sognet i Falling, havde lejet en vognmand fra Alrø til at køre med sin lastbil, der var påsat svinehække med bænke opstillet i hver side af ladet og med en presenning spændt over. Derinde sad bryllupsgæsterne til kirken, mens brudeparret sad foran hos chaufføren. Vi havde en god dag, om end regnen silede ned hele dagen.

Naboer her havde givet bryllupsgaver, så vi holdt andendagsgilde et par aftener.

Kobberstedets bygninger

Ejendommens bygninger lod meget tilbage at ønske. Erfarne folk mente, at de var bygget i 1700-tallet som et fæstehus under Moesgård gods. Oprindeligt har ejendommen hørt sammen med 'Kobbergården' i Hørret - deraf har den navnet Kobberstedet.

Kobberstedets bygninger. Forrest stuehuset med den sammenbyggede svine- og hestestald. Til venstre (skjult af træer) er kostalden og overst ses taget af lade og vognport

Ejendommen var en vinkelbygning med stuehus mod syd og med svine- og hestestald mod øst. Stuehuset var bindingsværk tækket med strå - og ligeså svine- og hestestald. I svinestalden var der 4 stier og i hestestalden var der plads til 2 heste. Ved siden af hestestalden var der brændehus. Vinkelbygningen fik i 50'erne ny tagbelægning. Strået blev pillet ned og erstattet af pandeplader - tynde galvaniserede jernplader. Omkostningen til det nye tag blev delvis opvejet ved en billigere præmie til brandforsikringen.

Fra stuehusets lille baggang kom vi ind i køkkenet, hvor der var gammeldags komfur og gruekedel i samme rum. Ved siden af det et lille spisekammer uden vindue. Mod nord ud mod gården var der også en dagligstue og ved siden af den et gæsteværelse. Mod syd var der soveværelse og børneværelse. Forgangen var også mod syd. Til højre for den var der, hvad vi kaldte den pæne stue, og ovenfor var et gæsteværelse. Til opvarmning i stuehuset havde vi 2 kakkelovne og komfuret. Der var telefon her, som vi overtog - Hørret nr. 8. Desuden var der en gammel radio til akkumulator.

Mod vest var der kostald og et roehus. Kostalden var med stenmur, men meget trang. To rækker med plads til 6 køer i den ene side og i den anden 4 køer, der stod med hovedet mod ydermuren. Der var ingen fodergang, og baggangen var grebning for disse. Vejen, der gik i lige linje fra kastanjetræerne nede ved kommunevejen, fulgte vestsiden af kostalden. På den vestlige side af vejen var mødding og ajlekumme. Med en vejs bredde i nord fra gavlen af kostalden var der af ejeren, vi købte af, bygget en ret stor trælade, der kunne rumme hele avlen. Øst for den var der et halvtag som vognport. Længere mod øst var der et træhønsehus med plads til 100 høns - der var 40,

da vi kom. Helt nede ved bækken var der et kyllingehus med plads til 100 kyllinger. Og ved bækken lå det gamle hønsehus, hvori der kun var skrammel.

Vand, el og kraft

Da vi overtog ejendommen, var her ikke lys og kraft. Lyset fik vi i tiden under og lige efter krigen fra en bilakkumulator med en pære fra en billygte både i stuehus og stald. De 2 akkulatorer skulle af og til sendes til opladning for at lyset og radioen kunne virke. Opladningen foregik hos A. P. Larsen i Mårslet. Da der igen efter krigen kunne købes petroleum, kom petroleumslamperne i brug. Lampens glasbeholder fyldt op med petroleum gav ca. 4 timers brændetid. - Vi fik indlagt elektricitet på ejendommen i 1949 og havde nu elektrisk lys i stuehus og stalde. Kraft fik vi først lagt ind i 1961 i forbindelse med, at vi byggede en ny kostald.

Her var brønd med pumpe ikke langt fra ajlebeholderen. Da tøvejret kom om foråret, løb ajlen i brønden, der dengang var mellem to af lindetræerne ude i haven. Vi besluttede, at det første der skulle ske, var at få gravet en ny brønd omme i gården. Det ville være meget mere praktisk og hygiejnisk for både folk og fæ. Det skete den første sommer. Den nye brønd på 3½ meter blev gravet på en dag. Vi ramte en mægtig åre, der gav det fineste vand i rigelig mængde lige indtil 1947 eller 48, da Vagn, gartneren, lavede en stor boring til vanding, hvilket gav os problemer med vandmængden i tørre perioder. - Det var en stor lettelse, da vi i 1960 fik lagt vand ind på ejendommen fra Hørretløkken vandværk. Ved samme lejlighed fik vi til glæde for hele familien et toilet inde i stuehuset.

Bedstefar i Mejlby var os en uvurderlig hjælp i de første år. Han var en håndsild mand, der både kunne mure og tømre. Han murede ny gavl, byggede siloer og brækkede skillerum ned inde i stuehuset efterhånden, som vi fik råd til det.

Markerne

Kobberstedet - matr. nr. 5 og 6 af Gunnestrup by, Tranbjerg sogn var dengang på 10 tdr. land. Marken er et stykke ønskejord, hvor ejendommen er placeret midt i - nogenlunde fladt, men skrånende mod syd. Jeg erindrer, at konen her, da vi købte ejendommen, sagde, at nu kunne vi blot vente til det blev forår, når alt væltede op af jorden i have og mark, når frugtræerne, som der var mange af, blomstrede - så har jeg altid syntes, sagde hun, at vi havde paradiset her. Vi andre har siden kunnet sande hendes ord.

Markerne blev dyrket i 7-marksdrift - 2 marker med græs, 2 med roer og 3 med kom. Den kornmark, der året efter skulle være med græs, blev tilsået med kom i foråret og 8 dage senere med græs, som groede op sammen med komet. Når komet så var høstet om efteråret, stod næste års græsmark klar. På denne græsmark blev der om sommeren høstet hør til vinterfodring.

Det var byg og havre, jeg dyrkede. Jeg havde ingen vintersæd, så det meste markarbejde med pløjning, harvning og såning fandt sted om foråret.

Al høst af korn og roer brugte jeg selv i min bedrift, men et år dyrkede jeg en mark med spindehør, som jeg solgte. Hør bliver sået om foråret og er klar til høst, før komet er modent. Høst af hør er besværligt og tidskrævende. Med hånden ruskes de enkelte hørplanter op med rod og lægges i række ud til tørring på marken. Derpå bindes stænglerne i neg og sættes i hobe, inden det hele kan køres hjem i laden, hvorfra hørskætteriet så senere afhentede det. - Dyrkning af hør fandt især sted under og lige efter krigen, hvor der ikke kunne importeres bomuld til fremstilling af tøj. Men hør kræver også en lang bearbejdning efter høst - det skal brydes, hegles og skættes - før de stive planter bliver forvandlet til bløde tråde.

Vi havde en meget stor køkkenhave med mange frugttræer og mange jordbær. Jeg stod for urtehaven, mens blomsterhaven var Herdis' arbejde.

Markredskaber

Af markredskaber var der plov, harver, såmaskine, en slåmaskine fælles med en nabo, 1/3 selvbinder, 2 kassevogne, 1 fjedervogn og 1 jumbe. Dertil kom tærskværket, der blev drevet ved en petroleumsmotor, som vi kunne få rationeret petroleum til. - Det med 1/3 selvbinder var besværligt, og det havde jeg kun i et par år. Når der skulle høstes, stillede hver af os, der havde en tredjedel af selvbinderen, med en hest, for der skulle være 3 heste til at trække, men hestene kendte ikke hinanden og var ikke vant til at arbejde sammen. Derfor fik jeg en nabo til at høste mine marker mod, at jeg til gengæld hjalp ham med at sætte neg op på hans marker.

Jumben solgte jeg til en bonde i Jegstrup - jeg fik 500 kr. for den men så var der også en sele med til hesten. - De 500 kr. blev starten på en checkkonto, som jeg oprettede i Landbosparekassen i Århus, og jeg har aldrig i fyrretyve år fået påtale om, at den var overtrukket.

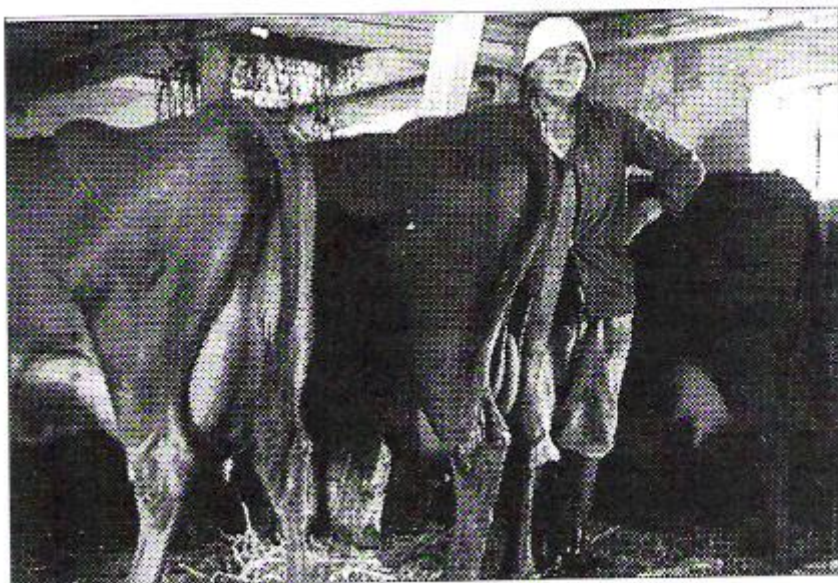
Besætningen

Da vi overtog ejendommen, var der 6 køer, 1 kvie, 1 kalv, 1 hest, 1 griseso med 12 grise, et par fedesvin og 40 høns. Køerne var ret højtydende efter den tids forhold, men desværre blev besætningen i 1946 ramt af smitsom kalvekastning, og alle 6 køer måtte udskiftes. Fodersituationen var på grund af mangel på importeret protein ikke god, men roer var her nok af.

Hver ko fik hvert år en kalv. Jeg beholdt 1 eller 2 af kviekalvene, som blev fodret op, så de senere kunne indgå som udskiftning i besætningen. Alle tyrekalve og resten af kviekalvene blev solgt, da der ikke var plads i stalden til, at jeg kunne beholde og opfede dem til senere slagting.

Efterhånden gik jeg over til at have et par grise-søer, og smågrisene solgte jeg, når de vejede 20 kg. Andre fodrede så grisene op, inden de kom på slagteriet. En enkelt gris beholdt vi selv til slagtning i november. Kødet kom til Frysehuset i Mårslet, hvorfra det blev hentet efterhånden, som der var brug for det i husholdningen.

Vi havde ænder og gæs. Gæslinger blev udruget af skrukhøns og solgt til Mortensaften og Jul. Jeg købte hvert år 100 kyllinger - hønekyllingerne beholdt jeg til æglægning, mens hanekyllingerne blev solgt.

Rogtning af koer i den trange kostald

Pasning af bedriften

Arbejdet med at passe bedriften voldte ikke problemer. Herdis hjalp hver dag til i stalden med malkningen. Og hun var med i marken til at hakke roer og hjælpe med høsten. Når jeg for eksempel 'høstede fra' det vil sige med le skar kornet langs markens kant, der hvor selvbinderen skulle køre - så håndbandt Herdis det afskårne kom i neg.

Kørerne gjorde vi meget ud af. Vi malkede med hånd. Da vi overtog Kopperstedet i 1945 var her som nævnt ikke indlagt hverken el eller kraft.

En af lærerne, jeg havde haft på Husmandsskolen, var blevet forstander på Lægård Landbrugsskole ved Holstebro. Her var man i vinteren 1944 gået i gang med verdens første afkomsprøvestation. Man tog ca. 20 køer, der alle havde en bestemt tyr som far. De var på prøvestationen et år fra første kælvning og blev fodret efter ydelse. Dette forsøg lærte vi som landmænd en masse af - især at fodre vore køer rigtigt med det rette forhold med proteinmængder og mineraler i foderet. Desuden var ensilering af grøntfoder efter den finske AIV -metode ved at blive sat i system med dertil indrettede

siloer. Prøvestationen lærte os også. at det var en stor fordel at malke 3 gange i døgnet med ca. 8 timers interval.

Det praktiserede vi her i adskillige år med godt resultat - malkning hver dag kl. 6, 12 og 20.

Salg på torvet

Vore høns blev kun 2 år gamle - så blev de slagtet og solgt. En kone, der boede i nærheden og havde en torveplads, tog mine høns og æg med til salg på torvet. Min nabo Michael Bang solgte også på torvet, og han afsatte foruden æg også vore blomster. Jeg havde et år plukket en stor balje pinseliljer, som Michael skulle have med på torvet den følgende dag. Jeg havde stillet baljen med blomsterne op ad husvæggen. Samme dag var jeg ved at tjære bindingsværkshusets stolper. For at få en lige kant at tjære efter havde jeg over en vandret stolpe spændt en snor gnedet med tørt kønrøg. Når jeg svirpede med snoren, blev der afsat en streg, jeg kunne tjære efter. Jeg havde ikke forestillet mig, at kønrøgen ville støve ned på blomsterne og give de hvide pinseliljer en helt anden farve. Da Michael kom, nægtede han at tage blomsterne med på torvet, men jeg fik ham overtalt til at prøve at sælge dem. Da så Michael kom for at afregne, og jeg spurgte ham, hvordan det var gået med pinseliljerne, kunne han fortælle, at de havde vakt opsigt, og at han havde solgt dem alle og fået en overpris for dem.

Husbond afløsning

Her fik vi så vor hverdag, Herdis og jeg, og opdagede snart, hvor gode naboerne var, som tjenstvilligt bød sig til med en hjælpende hånd og afløsning, når vi skulle have en fridag. Første gang jeg skulle have sådan et par fridage var ca. en måned efter jeg havde begyndt min ungkarletilværelse her - den 13. og 14. februar 1945.

Michael og Mine Bang havde den ejendom i Højballe, som sønnen Jens Bang senere overtog. Jens var hjemme på den tid, og han vikarierede for mig, mens jeg først tog hjem til bedstefar i Mejlby, der fyldte 70 år. Der fik jeg hilst på Herdis familie. Det var første gang, jeg traf de fleste af dem.

Dagen efter skulle vi til Amstrup til mors 60 årsdag. Herdis og jeg stod tidligt op og kørte på cykel til Århus for derfra at køre med tog til Odder. Der skiftede vi til rutebil til Gylling, hvor vi blev hentet med hestevogn forspændt 2 sorte islændere. Det var mere besværligt at rejse på den tid, end det er i vore dage.

Det blevet par gode familiedage i de to hjem, hvorfra vi begge hver for sig havde så mange minder.

En ubehagelig oplevelse.

En morgen, mens vi hjalp hinanden med morgenmalkningen og sad ved hver vores ko, stod der pludselig en Gestapomand i stalddøren og spurgte, om Herdis bror Frede var her. Jeg nægtede at kende noget til det, men de ville gennemgå hele huset. Frede og hans kone Tove havde en gård i Rinkeæs. De var i den sidste tid af besættelsen 'under jorden' - det vil sige, at de var gået i skjul for tyskerne, der eftersøgte dem på grund af deres modstandsarbejde mod den tyske besættelsesmagt.

Med en maskinpistol i ryggen måtte jeg gå fra rum til rum og åbne skabe og skuffer. En skuffe kunne hverken jeg eller Herdis få op - hun måtte samme tur som jeg og også med et gevær i ryggen. Mærkelig nok affandt de sig med, at denne skuffe ikke kunne låses op. Den var fyldt med illegale blade, så da de var væk uden resultat, fik vi indholdet bedre gemt. Vi fik at vide, at hele ejendommen havde været omringet af Gestapo. En af dem talte dansk. Modbydeligt at en dansker kunne gå de fremmedes ærinde i en sag mod en landsmand. Efter 5. maj fik vi at vide, hvordan de havde fundet hertil. Herdis havde noget tøj, der stod i Rinkeæs hos broderen Frede. Da hendes anden bror Henning havde været på vej til stationen for at sende det til vor adresse, var han blevet passet op af Gestapo, og derfra havde de adressen. Nå, det blev vort eneste møde med dem på så nært hold. Tove og Frede fik de heller ikke fat i.

Danmark atter frit

Den 4. maj om aftenen var Herdis og jeg budt op til Dagmar og Vagn Christensen, de andre unge folk, der var begyndt her i naboejendommen ½ år før os. Næppe var vi kommet ind ad døren, før de jublende udbrød, at tyskerne havde kapituleret. De havde lige hørt det over London, den engelske radio, som vi hver aften lyttede til.

Vi der oplevede den aften og dagene derpå kan uden overdrivelse sige, at det nok har været den største oplevelse i vort slægtleds tid. Det er ikke til at beskrive den lettelse efter de fem forbandede år, hvor vi var besat af en fremmed magt. Vi havde følt, hvad det er at være ufri, når et ellers demokratisk samfund ikke fungerer. Vi havde lært, at over for en diktaturstat kan man ikke gå i demonstration og ej heller stille krav. Nu kan vi ældre vel synes, at en hel del mennesker lader hånt om disse goder i vore dage. Tænk de mon på, hvad vi har haft af afsavn i disse mørke år, hvor der trods alt uanset politisk observans dog groede det frem, at vor danskhed var noget, vi måtte bevare. Tænk vi på i dag, at det at være dansk i sig selv er noget, der er værd at kæmpe for. Er vi trods alt ikke, hvor dårligt vi end med skiftende regeringer synes at vort folkestyre fungerer, kommet ret så langt, når vi sammenligner os med andre lande?

Om morgenen den 5. maj kimedede alle landets kirkeklokker freden ind. Just som det skete, kom Tomas cyklende fra Gundestrupgård med sit private flag. Det skal I have, sagde han, og skynd jer at få det op. Mens kirkeklokkerne i Tranbjerg og Mårslet kimedede freden ind, hejste jeg første gang flaget på Kobberstedets flagstang - et øjeblik

jeg vil mindes til min sidste stund. Aldrig har vi her i Danmark flaget så meget som på denne dag - den lyse majmorgen, hvor naturen just på dette tidspunkt klædte sig i festdragt.

Lørdagen efter befrielsen ville min far og mor i Amstrup holde fest for os i mit hjem med naboer og venner, der havde tænkt på os med gaver til vort bryllup. Vi fik naboer her til at passe bedriften, så vi kunne cykle hjem og være der natten over. Det blev en rejse, vi aldrig glemmer, gennem det maj grønne flagsmykkede land, hjem til for mig en af de skønneste pletter i riget, som jeg nu synes min hjemegn er, og der mødes med gamle venner som nygift i et frit land.

Alt tegnede sig lyst, syntes vi. Vi var fyldt med gåpåmod til at tage gerningen op sammen her i Kobberstedet. Vi havde begge haft en lang ungdom, som vi vel selv syntes, at vi havde udnyttet på en god måde.

Børnene kommer til

Gode naboer har vi altid haft i begge sogne - ja, det er faldet i vor lod at bo sådan, at vi har jord i både Tranbjerg og Mårslet sogne. Vore nærmeste naboer er dem i Mårslet sogn, der bor i Højballe. Her fik vi fra starten et meget nært forhold til Mine og Michael Bang. En måned efter jeg var kommet til Kobberstedet, skulle jeg have en husbond afløser, og hvor fandt jeg ham? Jeg gik til Michaels, og deres ældste søn Jens var hjemme, og han skulle nok klare sagerne for mig.

Da Tomas ved fastelavn 1946 var i vente, havde vi en fæl snevinter, og den gode nabokone Mine Bang sørgede for, at deres kane kom til at stå her, så vi hurtigt kunne få fat i jordemoderen. 'Og inden da', sagde Mine, 'skal du ringe hertil, og Jens vil tage med dig'.

Fastelavnslørdag blev Herdis syg. Jeg fik fat i Jens Bang, og over markerne gik det med kanen til Mårslet efter jordemoder fru Hansen, der i sin kørepels var klar til at tage med. Det var ikke uden dramatik. Vi væltede med kanen, så fru Hansen trillede af. Hun kom ikke noget til, så vi fortsatte hjem til det godt opvarmede Kobbersted, hvor moster Rigmor var sammen med Herdis. Længere hen på natten måtte vi have fat på lægen, der boede i Hasselager. Han kunne ikke køre længere end til Tranbjerg skole i sin bil, og der hentede Jens og jeg ham så i kanen.

Hen på morgenen fik vi Tomas, og alle besværligheder var glemt, men ikke den store hjælpsomhed fra gode naboer. Nu var vi så en mere i Kobberstedet, og efter som årene gik, kom Birthe og siden Kaj og Anne-Doris også til. Disse 4 skulle vi nu se at få opdraget til at blive hæderligere borgere i samfundet.

Opdragelse

En pause i haven. Herdis (i midten) og jeg sammen med børnene Tomas og Birthe. Det er min søster Olga til venstre

Herdis og jeg har godt nok ikke nogen pædagogisk uddannelse - vi har kun gået 7 år i folkeskolen. Herdis har desuden været på Egå Efterskole - et sådant ophold fik jeg ikke. Men vi har begge været på højskole, endda på den samme uden at vi på det tidspunkt kendte hinanden. Vi har begge i vor ungdom haft pladser i gode danske bondehjem, hvor der har været børn, i flere tilfælde store børneflokke. Ved at se på, hvordan andre opdragede og omgikkes deres børn, havde vi vel tilegnet os en hel del viden - ellers kan vi jo gøre som Anton Berntsen i digtet 'Vo Datte' :

'vi be Woherre hjælp wos mæet
de ku jo wæ vi ku endda
kom nowe lædes fræet'

(Vi beder Vorherre hjælpe os med det. Det kunne jo være endda, at vi kom nogenlunde fra det).

Men ellers er vi på landet privilegerede hvad angår at fostre børn op. Her hører hjem og arbejdssted sammen. Her blandt levende ting, der groede i mark, have og stald, voksede de op og lærte at holde af naturen, som den former sig på alle årstider.

Da vore børn var små, kendte vi ikke vuggestuer og børnehaver. Vi herude på landet i det frie erhverv var dengang privilegerede med vore børn. Hvordan? - vil læseren måske spørge og måske endda tænke, at vi jo ikke havde en gnist af pædagogik i os. Det må vi erkende - og dog, der er noget opdragende i det at omgås med planter og dyr, som i begge tilfælde er levende ting. En ting mere: herude på landet var/er hjem og arbejdsplads ét sted. Børnene var altid med i det, mor og far arbejdede med. Deres leg

blev en kopi af dette, enten det nu var i stuehus eller i stald. Børnene lærte tidligt at have ansvar - det må man have, når dyr i ens varetægt er afhængige af os.

Vore børn havde ikke seksualundervisning i skolerne. For landbobørn var det med forplantningen en naturlig ting. De så, når ornen bedækkede soen, når hanen dræggede hønen, og vidste efter forklaring, at når inseminøren kom og inseminerede koen, så var der en tyr med i det. De glædede sig, når der fødtes nye liv på ejendom og gårde - det være sig et læg grise, en lille kalv, et føl, små lam, kyllinger ved skrukhønen, ællinger og gæslinger. Mange børn ejede selv duer og kaniner. Disse blev der handlet med i skolerne, og det var med til at udvikle handelstalent hos mangan en knægt.

Kaj hjælper til med pasning af gæslinger

Tidligt lærte landbobørn at gøre nytte i bedriften med ting, de kunne magte - som at samle æg ind fra hønsehuset, plukke grønt til hønsene, give kalve mælk og et dæggelam sutteflaske. Om foråret kunne de gå efter såmaskinen for med et jern at sørge for, at ikke kvikgræs slæbte foran sårøret, mens far styrede hest og såmaskine. Før vi fik indhegninger og køerne stod i tøjr, skulle de flyttes, og det var noget også børnene kunne. Større børn var med i roemarken til udtynding og senere til hakning - når ikke skolerne kaldte. I det hele taget var børnene med i årets mange gøremål fra vår til høst i marken og om vinteren i de lune stalde.

Ind imellem dyrkede børnene legen og deres interesser for gymnastik, håndbold, fodbold og spejderliv. Det sidste har lært mange børn at være lyttende og spejdende, når de færdes i naturen - og frem for alt ikke at svine den til med efterladenskaber fra måltider, de har nydt der.

Vi må erkende, at vi har mange gratis glæder herude på landet. Hvad giver naturen os ikke i årets løb, fra de første erantis og vintergække bryder frem af den frosne jord ved

forårstide, til sneen ved juletid lægger sit hvide tæppe over moder jord. Med alle de oplevelser, landbobørn har haft i det miljø i deres opvækst, har de oplevet noget, som byernes børn af gode grunde har været afskåret fra. De har ikke kunnet færdes på forældrenes arbejdspladser - måske var det baggården og ikke græsmarken med græssende køer, der var legepladsen. De har næppe heller set en lærkerede, ikke følt vibens arrige vingeslag, når landbobørnene afmærkede dens rede med en pind, så far ikke skulle køre hen over og ødelægge reden, som de for længst havde fundet.

Vore fire børn. Fra venstre Tomas, Birthe med Anne-Doris og Kaj

Børnenes skolegang

Snart kom tiden, da der skulle vælges skole. Som de idealister vi er, overvejede vi en overgang at sende dem til den udmærkede friskole i Kolt. Afstanden dertil var det, der gjorde udslaget. Der var langt dertil for 7 års purke på den voksende trafikerede vej. De kom til at gå i den gamle Tranbjerg skole, som endnu i dag ligger gemt bag kirken. Der gik de alle 4 de første 7 år. Tomas og Birthe kom derefter til Holme, hvor der var mellemskole. Kaj og Anne-Doris fortsatte på N. Kochs skole, en privat realskole i Århus, hvilket de var meget glade for.

Ud over at passe deres skole, havde de alle pligter herhjemme. De hjalp til i stald og mark med de gøremål, der er på et husmandsbrug på alle årets tider. De har alle 4 været grønne spejdere i Mårslet og nydt at komme i spejderhytten, tage på

weekendture, sommer- og landslejlre. 4 H-arbejdet med planter, dyr og haver har de alle deltaget i.

Begge vi forældre har haft den fornøjelse at være dommere for landbo- og husmandsforeningerne, et meget spændende job at se alle disse unger kappes om at holde sin have, passe sin kalv eller gris, eller kunne bage de fineste brød og kager, som de gerne serverede for de strenge dommere.

Uddannelse

1960erne blev læreår for børnene. Tomas valgte at blive tømrer og kom i lære i Edslev. Kaj blev efter skolegangen en kort tid piccolo på Hotel Marselis, inden han blev optaget på HF i Herning. Birthe var efter endt skolegang et år i huset i Sverige og var så på Rønshoved Højskole, hvor hun tog HF. Hun søgte flere seminarier, men Herning blev stedet, hvorfra hun fik sin læreruddannelse, og hvortil også Kaj og Anne-Doris kom. Anne-Doris tog kun HF og fortsatte en tid med plads i huset, inden hun bestemte sig for musikvejen ved Ålborg Universitet. Desværre blev det fag droppet af myndighederne, hvorefter hun valgte at gå lærervejen som Birthe og Kaj, men fra den frie lærerskole i Ollerup.

København-feriebarn

Lige efter krigen tog mange landbohjem om sommeren imod ferie børn fra de store byer. De kom i gode landbohjem og var der i hele skoleferien - og kom igen år efter år. Således kom her i vort hjem i Kobberstedet i 1945 en 12 års vesterbrodreng, der aldrig havde haft muld under fødderne. Han var enebarn, søn af en stenhugger.

Det blev en oplevelse for os at møde denne dejlige københavnerdreng. Han kom som feriedreng her i 4 år, men den dag i dag har vi forbindelse med ham. Han er i dag pensioneret lærer og bor i Albertslund med sin kone Bente. De har 2 voksne piger. Vi har gensidig besøgt hinandens hjem gennem årene.

En landsbyens 'Pe Sme' spørger: 'hva nõt war et te' med de københavnerbørns ophold i gæstfrie danske landbohjem. Nu er der gået 60 år, siden Gunnar kom her, og jeg vil prøve at skildre, hvad det kom til at betyde for ham vesterbrodrengen, der aldrig havde set en ko, hest eller gris, at komme her, hvor alt på det tidspunkt var meget primitivt.

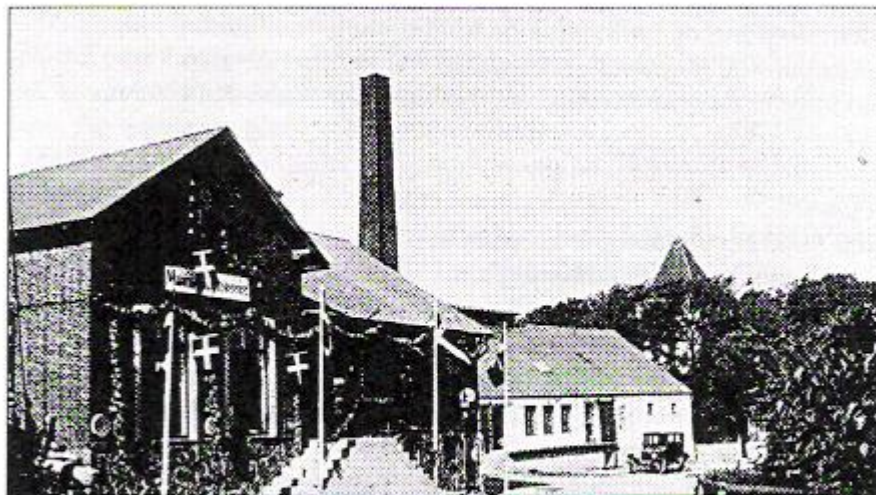
Vi var lige startet her. Vi var nygifte og havde ikke mange midler at sætte i indbo. Senge var her nok af, men ingen dyner til dem. Vi skrev til skoleinspektør Østrup, der formidlede de københavnske ferie børns landophold, at vi havde husrum og hjerterum til at modtage en dreng, der selv kunne stille med en sovepose. Østrup sendte os så Gunnar, der kom her til vort gamle Kobbersted, der var uden elektrisk lys, uden rindende vand i hanerne og uden indendørs toilet. Køerne malkede vi med hånd, og var de på græs, stod de i tøjr. Vi kørte med hest - han og gamle Klaus blev meget gode venner.

Gunnar kom hertil i små sko - træsko var ukendte for ham. Vi forærede ham straks et par træsko, og snart var han i gang med at muge ved køer og svin, ligesom han selvfølgelig var med på alle ture, når vi kørte med hesten. Han var meget videbegærlig, og jeg glemmer aldrig en gang, da vi kørte forbi sognets ældste hus, kirken. Da spurgte han, om jeg og Herdis gik i kirke, og da jeg bejaede, sagde han, at det gjorde han ikke, for han var ikke døbt som lille. Jeg forklarede ham, at det kunne han nå endnu, men inden da kunne han jo følge med os i kirke en søndag.

Tomas Skovgård var meget optaget af den vakse københavnerknægt og opdagede straks, at han havde et vældigt gehør for musik. Han lånte ham i ferierne sin violin, som han fik megen tid til at gå med. Kort tid efter, at han var kommet hjem, kom han til at synge i Københavns Drengekor - der har de åbenbart også lagt mærke til hans musiske evner, for snart begyndte han at gå til violinundervisning og blev ret hurtig så dygtig, at han selv kunne tage elever til undervisning: Da han senere læste til lærer, var det så god en indtægtskilde, at han kom gennem lærerstudiet uden nævneværdig gæld.

Når vi mange år efter mødte ham som folkeskolelærer i Albertslund med kone, eget hus og 2 voksne piger, da havde han mange lovord om disse 4 års ferieophold, han havde hos os - og for os var det en oplevelse at have ham. Det at møde folk i et andet miljø satte en hel masse i gang i ham.

Andelsmejeriet 'Kildevang'

Den store hvide bygning med den tilhørende høje skorsten er Andelsmejeriet 'Kildevang'. Billedet er taget i 1936, da den flagsmykkede Brugsforening, Tandervej 6, fejrede 50 års fødselsdag

Da vi kom her i 1945, leverede vi mælk til andelsmejeriet 'Kildevang' i Mårslet. Mejeriet var oprettet i 1885 og havde, da vi kom med, ca. 100 mælkeleverandører - store og små mellem hinanden. Mejeriet fremstillede smør og ost af den modtagne mælk. I 1948 kom det på tale at nedlægge mejeriet, og man så dengang, hvordan de

store leverandører skulede olmt til den lille, der jo i denne sag med sin stemme og sine 3-4 køer havde lige så meget at sige som bonden, der havde 25 køer. Almindeligvis til de årlige generalforsamlinger betød den ting ikke noget, men i en sag om afvikling af et mejeri kunne den lille husmand spille med musklerne. Jeg husker, at en enkelt her gjorde det, men han blev overtalt til at stemme som flertallet.

Andelsbevægelsen har fra dens start været den lille mands værk startende med indkøbsforeningen Brugsen. Da mejerier og slagterier kom til, blev det til producentforetagender, hvor de samme valgeregler kom til at gælde ved afstemninger - en mand, en stemme. Unægtelig stod i disse mere på spil rent økonomisk. Som husmand, der selv har været med i disse foretagender, undrer det, at de små leverandører har kunnet holde fast ved denne form for afstemning også her. Nu ser man desværre det smuldre i slagterier og foderstofforeninger med mængderabatter ved køb af store portioner og ved levering af svin i store mængder.

Andelsmejeriet Kildevang stod i 1948 overfor betydelige udvidelser og moderniseringer, og under disse forhold besluttede andelshaverne næsten enstemmigt mejeriets nedlæggelse ved to generalforsamlinger og at modtage et favorabelt tilbud om levering af mælken til De forenede Mejerier i Århus.

Mælkekørsel

I januar 1946 begyndte jeg at køre mælk til mejeriet 'Kildevang' i Mårslet. Det gav en ekstra fortjeneste, men det passede ikke min svigerfar. Jeg husker, han sagde til mig - dog med et glimt i øjet: 'Der er to ting, jeg nødigt ser på et husmandssted - det er en mælkevogn, der står ude, og at de begynder at holde ged. De to ting er for mig tegn på, at så går det skidt'. Ged har vi aldrig haft, og mælkevognen kom i hus, så snart jeg kom hjem med den.

Turen tog små 3 timer hver dag. Det kunne være nogle drøje ture ved vintertid, men det var en nydelse ved vår og sommertid at kunne følge de vekslende billeder i den groende natur på det stykke vej, som hest og jeg kendte som min egen lomme.

Jeg skulle have morgenmalket mine køer, inden turen kunne køres. Fra Kobberstedet kørte jeg til en gård ved Tulshøjvej, et par gårde i Højballe, et par andre gårde ved Jelshøjvej og en enkelt i Hørretløkken. Det tog en times tid, inden jeg med de 13-14 mælkejunger nåede frem til mejeriet på Tandervej. Mælkejungerne blev læsset af ved rampen, og jeg kørte frem til næste rampe, hvor jeg fik spandene med returmælk til gårdene - det var skummet mælk og valle til husdyrene. En gang om ugen tog jeg også selv en spand kærnemælk med hjem til vor egen husholdning.

Knap 3 år kørte jeg denne mælketur, indtil mejeriet i Mårslet blev nedlagt i 1948.

Husmandsforeningen

Hurtigt meldte jeg mig i både Landboforening og i den stedlige Husmandsforening. I den sidste kom jeg ret hurtigt i bestyrelsen, og kort tid efter blev jeg valgt som formand. Det var ældre landmænd, jeg her skulle samarbejde med, men de var alle

samarbejdsvillige. Husmænd dengang var i almindelighed ikke skolede med anden lærdom end de 7 års skolegang. De passede deres besætninger, som de nu havde lært i de pladser, de havde haft, før de selv stiftede bo.

Vi havde en meget dygtig konsulent i Husmandsforeningen - han var på alder med mig, og vi fik et fint samarbejde. Jeg fik bestyrelsen med på, at vi skulle afholde et kursus i kvægets røgt og pleje. Det holdt vi om eftermiddagen på Afholdshotellet i Mårslet.

Mårslet Husmandsforening havde dengang ca. 100 medlemmer halvdelen var passive medlemmer, man kaldte dem juletræshusmænd, og det var byens handlende samt ældre husmandsfolk, der havde bosat sig i jordløse huse. De var flinke til at støtte foreningen, når der var festligheder og underholdning.

Da jeg blev formand for Husmandsforeningen, satsede jeg meget på det oplysende moment, som var et led i formålsparagraffen i foreningens love. Der sidst i I 940erne var husmandsrejserne endnu højt skattede indenfor husmandsforeningerne. Et af de første år havde vi besøg af en forening fra en anden egn. De kom en dag sidst på eftermiddagen. De tilrejsende mødtes med foreningens medlemmer til hyggeligt samvær på Mårslet Afholdshotel, hvorefter de tilrejsende blev indkvarteret for natten hos foreningens medlemmer. Efter at have drukket morgenkaffe hos værterne samledes gæsterne til morgensang i kirken. .

Udenfor kirken holdt foreningens medlemmer med hestevogne, og i kortege kørtes gæsterne til Beder Gartnerskole. Marius Simonsen, en tidligere formand med hvidt fuldskæg, kørte med i den første vogn holdende foreningens fane. Det var et syn, som vi, der var med i vogntoget på vej til Beder med vore gæster, nok aldrig glemmer. Vejen gik lige forbi herregården Vilhelmsborg, som vi kørte ind på. En herregård rummer for husmænds forfædre så mange dystre minder om hoveri, ridefoged og træhest. Nu kunne vi som frie mænd og kvinder bese dette sted, hvor vore aner havde trællet og hver især tænke vort, men glæde os over at nogle pionerer havde fået husmændenes sociale kår forbedret via dannelse af husmandsforeninger rundt om i sognene. Digteren Johan Skjoldborg havde med sin digtning bidraget meget til at løfte denne stand.

Dilettantspil

Som helt ung havde jeg i ungdomsarbejdet derhjemme været med til at spille dilettant mange gange. Det var nærliggende for mig at få gang i dette også her. I husmandsforeningen havde vi et husholdningsudvalg, der var ledet af jordemoder fru Anine Hansen. Hende henvendte jeg mig til, og det var hun straks med på. Hun havde for år tilbage været med til at opføre flere stykker i Mårslet. Hun var et meget festligt menneske at arbejde sammen med. Vi fandt sammen frem til et stykke, vi ville indøve og spille sidst på vinteren.

Det var almindeligt, at vi indøvede i private hjem, der indbød os til at læse der og trakterede os med en kop kaffe med et stykke kringle til. Vi manglede aldrig steder, der indbød os, og det billigjorde jo disse forestillinger, og det var også en god reklame for

os, når vi skulle opføre stykket på Afholdshotellet. Hvor har vi kunnet samle stuvende fulde huse over flere aftener. Det var festlige stunder både for spillere og for publikum.

Det var spændende, om det hele nu ville klappe. Hvad nu hvis jordemoderen blev kaldt ud midt i forestillingen? Det skete aldrig - jeg ved ikke om fru Hansen havde en aftale med de fødende om, at det helst ikke skulle være i den uge, vi spillede dilettant. Når vi gik i gang, skelede fru Hansen altid til sin kalender og fandt som regel et hul, hvor hun var fredet i embeds medfør.

Vi, der for nu ca. 50 år siden var med til disse festlige stunder, kan, når vi genopfrisker disse minder, mere os over de primitive forhold, vi arbejdede under. De sanitære forhold på Afholdshotellet lod noget tilbage at ønske, men hvor var der hyggeligt hos værterne Marie og Anker Kristiansen. Scenen til salen var en meget høj altan bygget på piller.

Når vi spillede, kunne de optrædende ikke komme fra scenen uden gennem salen. Det var ikke så heldigt, når vi var i kostumer til vore roller. Skulle vi ud i et nødvendigt ærinde, var der rejst en stige til et vindue, som de mest gesvindte kravlede ud af. Til dem hørte fru Hansen ikke - derfor så man hende uden blusel komme med sin natpote til brug i påkommende tilfælde. Det hørte med til instruktørens opgave at få spilleme i alvorlige roller til at bevare masken, når vi hørte jordemoderen sidde på hug og skralle i potten, mens et par piger stod for bag tæppet.

Ja, hvor var disse dilettantaftener med til at skabe et fællesskab i sognet mellem unge og ældre, og som gav de, der var med, mange rige minder. Det at være med til at sætte noget i gang på den egn, man er bosat på, bærer for mange lønnen i sig selv.

Også som ældre spillede jeg dilettant Her er det fra en revy i skolens kantine, hvortil jeg havde skrevet en sang, jeg fremførte sammen med murer Ingvard Sorensen, Testrup. Det er mig til venstre

Børnearbejdet med 4 H

Landboforeningen og Husmandsforeningen fik et godt samarbejde med ungdomsarbejdet. Landboforeningen tog sig af landboudommen og Husmandsforeningen af børnearbejdet. Vi brugte den amerikanske 4H-model, hvor de 4 H'er står for Hånd, Hoved, Helbred og Hjerte. Der blev startet konkurrencer for børn i at passe husdyr - kalve, høns og grise - pasning af haver for piger og drenge, og i bagning.

Indenfor husmandsforeningerne fandt vi ud af, at ved at lade børnene passe husdyr efter gængse fodernormer og kontrollere det meget nøje, da ville man få mange forældre til at skele til ungerne resultater. Det gav især resultat på svinefronten. Hvert år fik vi fra svineavlscentre leveret 4 sogrise på 20 kg. De børn, der året før havde haft det bedste resultat i den opgave, de havde været med i, fik nu en sådan gris overladt. Slagteribestyrelsen var med på ideen og havde skænket os dem, fordi de indså, at de ville få en bedre bacongris, da de vidste, at grisene fra avlscentrene havde en meget bedre slagte kvalitet end de fra almindelige besætninger, der i reglen altid var for fede.

For dommerne var det morsomt at se børnenes fædre skele til ungerne resultater med deres gris. Børnene gik jo op i opgaven med liv og lyst. Forældrene fik via dem anskuelserundervisning i, at det kunne betale sig at fodre rigtigt.

Husmandsforeningens oplysningsudvalg

Den vinter jeg var på Husmandsskole, havde jeg en lærer, et meget levende menneske, hvem husmændenes sag lå meget varmt på sinde.

Gang på gang sagde han ude i foreningerne: 'I ved for lidt. Sørg for at orientere jer om det, der rører sig i det samfund, I selv er en del af. Han var en af pionererne i de jyske Husmandsforeninger og fik startet oplysningsudvalg i amterne.

Jeg blev noget forundret, da der en dag rullede en bil ind på Kopperstedet, og ud trådte næstformanden for amtets husmandsforeninger sammen med en ung dame, der præsenterede sig som husholdningskonsulent. Hun sagde, at hun skulle hilse mig så meget fra sin far, som viste sig at være min lærer fra Husmandsskolen. Ærinde, vi er kommet for, sagde hun, er at far har sagt, at du er manden, der skal være fødselshjælper for en oplysningsvirksomhed her i amtet sammen med os to. Det resulterede i, at vi også her i amtet fik et oplysningsudvalg, som jeg fra dets start blev formand for.

Det fik vi megen fornøjelse af. Vore kursussteder blev amtets Høj- og Efterskoler. Skolerne var meget interesserede i den form for oplysningsvirksomhed for voksne hjemmeboende fra landbohjemmene. Møderne var gerne om aftenen 3 dage i træk, hvor der blev drøftet samfundsspørgsmål, skolespørgsmål, jordlovgivning og meget mere. Emnerne blev belyst af i reglen 3 indledere. Derefter var der kaffebord og senere debat.

Ja, nogle må jo være pionerer. Det må ikke få en til at tro, at man er den eneste, der har fundet de vises sten. Andre end en selv har måske andre og bedre ideer, som der ikke må blokeres for ved at man bliver ved at lade sig genvælge. Man ser, synes jeg, alt for ofte, at folk, der er kommet med i noget, går igen som Tordenskjolds soldater i så mange ting.

Vi må heller ikke glemme, at mange steder, hvor en ægtefælle har et offentligt job, bliver der trukket store vekslere på den, der må være derhjemme, hvor børnene i mange tilfælde har brug for begge forældre. Jeg vil dog ikke sige, at det bliver dårlige hjem af den grund - blot må ægtefolk være enige om den indsats, den ene gør. Ofte er disse hjem meget levende steder, hvor også børnene oplever en masse. Det forældrene er med i, kan også inspirere børnene.

De forenede Mejerier

Da mejeriet i Mårslet i 1948 blev nedlagt, blev vi leverandør til De forenede Mejerier i Århus. Jeg kom nu til at levere konsummælk, hvilket bevirkede, at køerne nu var under konstant dyrlægekontrol. En dyrlæge fra Århus kom og kontrollerede, at køernes yvere

var i orden og at der var gode, renlige stald- og malkeforhold. Det betød, at vi fik en ekstra stor pris for god mælk, ja så stor, at det opvejede indtægtstab ved den mistede mælketur om morgenen til mejeriet i Mårslet.

De forenede Mejerier i Århus lå dengang i Jægergårdsgade. Mejeriet kørte rundt i byen med udsalgsvogne med heste og havde en hestestald som på en herregård. Da mejeriet på denne tid fusionerede flere landmejerier, kunne det i længden ikke klare kapaciteten på stedet.

Da jeg i 1950'erne kom med i bestyrelsen, var der allerede købt byggegrund til et nyt og større mejeri ved Ringgaden. Bestyrelsen fik nu som opgave ved studierejser rundt i landet til de nyeste og mest moderne mejerier at finde frem til den måde, mejeriet i Århus skulle bygges på. Det var et meget spændende job at være med til og i øvrigt spændende at være med til at tage bestemmelse for noget, som berørte så mange af ens kolleger.

Vi havde i reglen bestyrelsesmøde en gang om måneden. Vi startede kl. 15 med kaffe på kontoret, hvor mødet foregik. Bestyrelsesmøder varede omkring 3 timer, hvorefter vi tog ud til et af de hoteller i byen, der var kunder ved mejeriet, og her fik vi en fin middag. Det var også det eneste vi fik for dette offentlige ombud, der var interessant, men som unægtelig tog ikke så lidt af vor tid.

Økonomikonkurrence i kvægbrug

Jeg har altid syntes, det var spændende at konkurrere og kappes med de bedste på sit felt. I husmandsforeningerne kunne man være med i lokale konkurrencer om kvæggets ydeevne. Klarede man sig her, blev man indstillet til at være i konkurrence på landsdelsplan. Vi blev opfordret til at deltage i en økonomikonkurrence i de jyske husmandsforeningers kvægbrug. – En gang hver måned kom en ung konsulent og var her en hel dag. Han vejede og kontrollerede det foder, der blev brugt og satte kørerne i foderklasse efter ydelse. Når året så var omme og foder fra mark og foder fra foderstofforening var gjort op og mælkeafregningerne talt sammen, skulle det vise sig, om det nu ”ku betåel sæ”. At Herdis og jeg ikke var så lidt stolte, da det med store bogstaver i avisen stod, at vi i denne økonomikonkurrence var gået hen og blevet nr 1, er vel ikke noget at fortænke os i.

Her kom det frem, hvor meget bedre et økonomisk resultat det var at levere mælk til konsum frem for til smør og ost. Det var det, der havde tippet til vor fordel.

Dagligstuemøder

Som årene gik, lærte vi mange ting og gjorde mange erfaringer – blandt andet at der på en egn og i et sogn er nogle, der er mere initiativrige end andre – fremskridtskvinder og

– mænd blev de kaldt, før vi endnu anede en Glistrup i vort land. Hvad nu hvis man kunne samle en 8 – 10 stykker til et dagligstuemøde en aften om et eller andet bestemt emne.

Jeg har aldrig haft langt fra tanke til handling, så efter at have forelagt ideen for gårdejer Ejner Thomsen, Tranbjerggården, der var formand for ”Unge landmænd”, indbød vi til et sådant møde her. Første gang drøftede vi foderplaner, og nogle af bønderne havde deres karle med. Vi fik en hyggelig aften over en kop kaffe og en pibe tobak. Det kulinariske var ikke det primære. Vi oplevede værdien i at samles om et bestemt emne. Møder under denne form gik på skift hos de forskellige i flere år, så vi, der var med, opdagede, at ”mund til mund” metoden er den mest aktive reklame, når noget nyt skal sættes i gang. Vi hørte, at disse aftener blev livligt diskuteret og de rejste en debat om det at tage noget nyt op. Selvfølgelig var der en del på ”Pe Sme`s hold: ”Hwa nøt er et té?”

Mange år senere mødte jeg en af de unge mænd, der som karl på en gård var med til disse møder. Han priste i høje toner det initiativ, vi dengang havde taget, og det havde, sagde han, sat en masse i gang i ham.

Kirkeligt tilhørsforhold

Før vi blev gift, og da vi fik børn, skiftedes vi til at gå til det, omgivelserne bød på i forsamlingshuse, højskole og kirke. Vi var blevet viede i Bering Valgmenigheds kirke, og de første 15 år hørte vi til Bering Valgmenighed, hvor pastor Peter Buch residerede. Herdis havde tjent længe på den levende Beringegn og havde gået til gymnastik og ungdomsmøder i forsamlingshuset. Vi befandt os godt i denne kreds, som også Thomas Skovgaard hørte til sammen med flere af dem, Herdis havde tjent hos, og som hun havde et nært forhold til.

Vi havde langt dertil, og vi havde ikke andre transportmidler end vore cykler, så det var ikke alt, vi kunne deltage i. Da vor søn Thomas skulle til at gå til præst, meldte problemet sig, om vi skulle løse sognebånd til Tranbjerg. Tranbjerg sogn var dengang et landsogn. Kommunen hed Holme-Tranbjerg og Tranbjerg sogn var et annekssogn til Holme, som vi havde fælles præst med. Skolen i Tranbjerg var med tre lærere og en lærerinde. På det tidspunkt var der endnu skole i Hørret, men kun med en lærer. Holme-Tranbjerg havde på det tidspunkt skiftet præst, og pastor Christian Pilgård var en helt anden type end den afgåede pastor Knudsen, som vi dog kun kendte fra skolefester i Tranbjerg. Vi løste sognebånd til vort eget sogn og fik et nært forhold til præsteparret Klara og Christian Pilgård. Alle vore fire børn kom til at gå til præst hos pastor Pilgård i Holme præstegård, og de blev alle konfirmeret af ham i Tranbjerg kirke. I 19070 viede han vort datter Birthe. Det var en skøn oplevelse, og præsteparret var med til bryllupsfesten bagefter i Ravnholt Forsamlingshus.

Pastor Buch i Bering beklagede meget, det skridt vi tog, men vi stod fast på det, og vi havde ikke smækket med døren, om end jeg - efter at jeg i min tid i valgmenighedens bestyrelse havde set denne kirkeform indefra - kunne se visse skævheder ved den måde, Valg- og Frimenigheder ledes på.

På mange måder har vi altid følt os mere hjemme kulturelt i Mårslet sogn, der i mere udpræget grad var et landsogn i modsætning til Tranbjerg. Ud over hvad der skete i kirken i Tranbjerg, var der på det tidspunkt ikke noget kulturelt liv. Da vi som nævnt boede i et sognegrænseland, søgte vi til Mårslet sogn, hvor der skete mere ikke mindst i husmandsforeningen og for højskoleinteresserede på Testrup Højskole, som på det tidspunkt endnu var sygeplejehøjskole. Her holdtes der månedsmøder, elevmøde om sommeren med stort friluftsskuespil opført af lærere og elever. Der var tradition for, at søndagen efter elevmødet indbød skolen til en opførelse for valgmenighederne i Århus og Bering, og det var en oplevelse for alle. Dengang holdtes der også et stort efterårsmøde på Testrup - ja. hvor har disse højskoler spredt lys over de egne, hvor de er bygget.

Vaskedage

Vi havde for længst fået flaskegas, og det var en stor lettelse for Herdis. En elvaskemaskine 'Ferm' kunne lejes for en dag, og det benyttede vi os af. Gamle bedstefar havde for længst lavet det gamle hønsehus om til et vaskehus, hvor den kæmpestore kobbergruekedel fra Gunnestrupgård var anbragt.

Varer fik vi fra Brugsen i Tranbjerg, når vi en gang ugentlig ringede og bestilte. En dag ville skæbnen, at Brugsens bil og jeg på traktor skulle passere hinanden ved vaskehuset. Jeg kom for tæt på det elendigt byggede hønsehus og ramte det, så et hjørne røg ind i det blødsatte tøj til en storvask. Det var ikke så godt, og Herdis blev noget sur og brugte mund. Kort forinden havde hun været til en demonstration af fuldautomatiske vaskemaskiner, og det havde hun været meget optaget af. Jeg foreholdt hende, at vi måske skulle investere i en sådan, men det kunne hun nu ikke se, at vore penge kunne række til. Vi havde tidligere benyttet husmandsforeningens indkøbsforening til køb af redskaber til bedriften. Jeg ringede til ham, der stod for det, og spurgte, om vi kunne købe en vaskemaskine, og det var bare i orden.

Glad blev både Herdis og brugsuddeleren i Tranbjerg, hos hvem vi købte Majorvaskemaskinen, som nu holdt sit indtog her og tog de store vaskedage fra Herdis. Jo, det var en lettelse. Med den nye vaskemaskine var tøjet vasket og centrifugeret næsten tørt.

Vaskedagen havde hidtil ofte været en dag, hvor der skete ulykker i hjemmet. Tomas fik engang armen i vridemaskinen på Fermvaskemaskinen, og engang da Kaj lige havde skiftet tænder, væltede han nede på vejen med cyklen og knækkede sine fortænder - jo den gamle vaskedag, hvor vi bar vand fra pumpen hen til vaskehuset, var ingen festdag.

Køb af mere jord

Da vi havde boet en halv snes år på Kobberstedet, blev nabogården i 1955 sat til salg. Da vi gerne ville have noget mere at rive i, forhørte vi os om prisen. Gården med sine 24 tdr. land skulle koste 105.000 kr. med avl, bygninger og besætning. Vi vidste, at vi gennem Herdis familie i Rårup skulle arve med tiden, og Herdis forsøgte, om de eventuelt allerede nu ville have hjulpet os. Det glippede, og vi kunne ikke rejse de penge, der skulle til. Min mor var lige død, og min far var meget imod, at vi nu ville have noget større, så det blev ikke til noget med købet af nabogården.

Hjælpen kom fra vor anden nabo, der en dag kom og tilbød os de 5 1/2 tdr. land jord fra Piphøjvejen og ned til bækken. Han ville have 3.200 kr. pr. tdr. land for sin jord. Fra mit virke i husmandsforeningen vidste jeg, at man kunne få statslån til køb af tillægsjord. Vi fik et jordkøbslån, men husbrugskommissionens formand formanede mig om, at hvis vi ville have alle 5 1/2 tdr. land jord, så skulle jeg ikke bagefter komme og søge om byggelån. Jeg fortsatte efter købet af jorden med at have 7marksdrift - nu var hver mark bare større.

Få år efter, da formanden ikke var der mere, søgte vi om byggelån. Vi fik det og byggede i 1961 en lys og dejlig kostald med plads til 12 køer. Jeg udvidede besætningen og havde nu også plads til at beholde kviekalvene, der blev fedet op til slagting. Når de havde den rette størrelse og vægt, blev de hentet til slagteriet af vognmand Anker Kristiansen i Mårslet. Vi fik også lagt kraft ind på ejendommen, og vi fik malkemaskine, elektrisk roerasper og selvvanding. Sammen med 3 andre nærliggende landbrug købte jeg en roeoptager, som vi brugte på skift, når roerne var klar til høst. Vi byggede en høj silo til ensilage, og så solgte jeg min hest og fik i stedet traktor - en grå Ferguson - jo, lettelserne var ved at holde deres indtog både inde og ude.

Om at være aktiv i organisations- og foreningsliv

Det var ikke ualmindeligt, at tidligere højskoleelever var igangsættere på deres egn. Det havde vi erfaring for hos de husbondfolk, Herdis og jeg havde tjent hos. Nu kom vi selv på det hold, og vi er begge blevet brugt i foreningsliv og organisationer. Da præsten i Tranbjerg, Kirsten Niekerk, begyndte minikonfirmandundervisning for skolens 3. klasser, blev Herdis inddraget i hjælp til undervisningen - og begge har vi været med i Røde Kors besøgstjeneste, hvor vi gennem mange år skiftedes til at besøge et ældre ægtepar.

Jeg har været i menighedsråd, i brugs-, mejeri- og slagteribestyrelser. Alt det har været spændende at være med i - det at være med til at virke for andelssagen, den sag der har løftet dansk landbrug op til det høje stade, det havde i min manddomstid. Jeg erkender, at konkurrence er sundt, at det er godt med købmanden og foderstofhandleren, men vil til enhver tid have at Andelen borger for kvalitet både i salgs- og forbrugerleddet. Jeg husker endnu, hvordan forstander Lund i Rødding fortalte om de fattige vævere i Roodale i England, der oprettede verdens første brugsforening, og hvordan danskerne

tog den ide op - først med brugs og senere med andelsmejeriet i Hjedding og med andelsslagterierne med Horsens som det første. En overgang havde vi 1400 andelsmejerier og godt 50 andelsslagterier i landet.

Det starter i reglen lokalt derhjemme i sognet med, at vi ved vor daglige dont vinder vore medmenneskers tillid.

Hjem, Skole og Kirke

Det er måske først, når man har nået støvets år, at man fuldt erkender rigtigheden i, at i de hjem, hvor treklangen 'Hjem, Skole og Kirke' klinger sammen, er der trygt at være. Der har de gerne et overskud at kunne øse af til de medmennesker, der har vanskeligt ved at erkende det. Jeg tror, at slægtled efter slægtled har godt af at blive mindet om det, og hvem har gjort det bedre end Jeppe Akjær, da han skrev sangen 'Som dybest brønd':

Som dybest brønd gi'r altid klare vand,
og lifligst drik fra dunkle væld udrinder.
så styrkes slægtens marv hos barn og mand
ved folkets arv af dybe, stærke minder.
Din egen dag er kort, men slægtens lang;
læg øret ydmygt til dens rod forneden:
årtusind toner op i gråd og sang,
mens toppen suser imod evigheden!

Vi søger slægtens spor i stort og småt,
i flinteøksen efter harvens tænder.
i mosefundets smykke, plumpt og råt,
i kirkens kvadre, lagt af brede hænder.
Hvert skimlet skrift, hver skjoldet alterbog
har gemt et gran af slægtens ve og våde;
nu skal de røbe mig, hvad vej jeg drog,
og løfte mig en flig af livets gåde.

Endnu en stund, så drær den danske rug,
mens lærken triler, og grågøge kukke.
Du pusling-land, som hygger dig i smug,
mens hele verden brænder om din vugge,
mod dig vort håb og manddomsdrømmen går,
når landsbyklokken signer dine strande,
når aftenrøden højt i skyen står
og sænker fredens korstegn på din pande.

Lad mig kun flagre hen som blad i høst,
når du mit land, min stamme, frit må leve,
og skønne sange på den danske røst

må frie, stærke sjæle gennembæve.
Da står en ny tids bonde på sin toft
og lytter ud mod andre lærkesange,
mens himlen maler blå sit sommerloft,
og rugen gulnes tæt om vig og vange.

Ja, så vidt salig Jeppe, han der har beriget os med så meget litteratur og med sine mange sange, som slægt efter slægt kan glæde sig over ikke mindst den ny tids bonde på sin toft. Alt må ikke blive så fortravlet for landbofamilier. at alt går op i ene slid for udkommet. Jeg tror. at de der bliver valgt til at varetage medmenneskers interesser - ikke mindst på det kulturelle område - bør blive mindet om. hvad Akjær her i denne sang peger på.

I mit lange liv må jeg også erkende den norske digter Bjørnsons citat i 'Sang til Hjemmets pris'. hvor han et sted bruger følgende vending: 'Et enkelt hjem bar så tit et land...'. Mon ikke de fleste af os kender sådanne hjem i vore sogne - jeg vil tro det.

Mie og Søren Knudsen på Jegstrup Vestergård

Her i Tranbjerg sogn vil jeg nævne et hjem, der har betydet utrolig meget - Jegstrup Vestergård. hvor Mie og Søren Knudsen regerede som syvende generation. Hvad det hjem har betydet. vil jeg prøve at uddybe.

Mie var i menighedsrådet. da det var annekssogn til Holme. som vi havde præst fælles med indtil 1972. da pastor Pilgård døde. Tranbjerg sogn blev da et selvstændigt pastorat. som nu skulle vælge egen præst. Mie var nu formand for menighedsrådet. Kun to søgte embedet - en mand og en kvinde. Mie lod sit lod i vægtskålen falde til fordel for den kvindelige præst. Sådan blev det. og vi blev i sandhed ikke skuffede - med Marie Andreason blev vi godt hjulpet. Hun og Mie gik godt i spænd. og de sørgede sammen for, at menigheden i stedet for en ny Præstegård fik en dejlig Sognegård. Det var en stor dag for de to kvinder. da den omsider efter megen tovtrækkeri med myndighederne kunne indvies.

Også Søren Knudsen er blevet flittigt brugt af sine sognebørn og standsfæller. Han var formand i Tranbjerg Brugs gennem mange år. Der havde jeg fornøjelsen af at arbejde sammen med ham i flere perioder. Han var i mejeribestyrelsen og i landboforeningens bestyrelse. Han var en mand med et roligt gemyt og med megen indsigt i det, han havde med at gøre.

At han havde sine standsfællers tillid, viste vi ham, da Odder Andels Svineslagteri i 1960 var kommet ud i en krise. Slagteriet gik dårligt og der skulle dette år være formandsvalg. Formanden havde hidtil været fra Hads herred, men vi fra Ning herred

ville satse på Søren Knudsen som formandsemne. Ved at vælge ham som generalforsamlingens dirigent fik vi ham præsenteret for den store forsamling. På sin stille og rolige måde ledede Søren Knudsen mødet til alles tilfredshed. blev opstillet som formandskandidat og blev valgt med stor majoritet. Jeg selv blev foreslået til bestyrelsen, men opnåede ikke valg dette år - det skete året efter.

I slagteribestyrelsen

Det var et meget interessant job at være med i ledelsen, hvor den nytiltrådte direktør og Søren Knudsen arbejdede så fint sammen. De to tilrettelagde de månedlige bestyrelsesmøder, hvor vi startede med eftermiddagskaffe i direktørens privatbolig, der lå ovenpå slagteriets kontorbygning. Bestyrelsesmøderne holdtes i et sidelokale til direktørens kontor og varede i reglen til kJ. 18 eller 18,30.

Flere gange årligt var vi til møde i København. Ved disse møder deltog formand, direktør og på skift to fra bestyrelsen. Det var dejligt for os at se, hvordan Odder Andelsslagteri i de år støt arbejdede sig op, så det fra at ligge i bund med betaling af svin nu lå i den bedste tredjedel af landets godt 50 slagterier.

Mens jeg sad i bestyrelsen, var jeg sammen med en anden fra bestyrelsen blevet indbudt af Det danske Baconselskab i England til en tur til England i 8 dage med alt betalt. Det var en mægtig oplevelse at komme over til det land, som var vor største kunde. Dengang sendte vi svinene indpakket i sækkelærred - 4 halve svin var et colli. Siden har vi fået containere og frost, så det nu tager sig meget bedre ud, når de slagtede svin kommer til bestemmelsesstedet.

Vi så meget på vor 1000 km lange bustur i Sydengland - fra kulminerne til Dover og vokskabinettet, inden vi en uge efter igen stævnedes til Esbjerg havn. Jeg husker, at det var 4. maj, og vi nød synet af de mange Dannebrogssflag, der i dagens anledning var hejst. Det var en kontrast til det triste, grå England. Så vi kunne sige med Jeppe Akjær:

Hvad var vel i verden det fattige liv
med al dets fortærende tant,
om ikke en plet med en dal og lidt siv
vort hjerte i skælvinger bandt!

Det land skulle vi rejsedeltagere med en stor oplevelse rigere nu igen hjem at virke i hver på sit sted.

Beskæftigelse uden for hjemmet - tiden som lønarbejder

Perioden med arbejde for andre begyndte, da børnene var blevet store og kunne klare sig selv. Herdis tog et rengøringsarbejde et par gange om ugen.

Sidst i 1960erne skiftede vor nabogård ejer. Tømrermester Svend Andreasen, Holme, købte gården, hvor der nu med hans kone Margit og deres to børn Else og Lene skete store forandringer.

Vor lille grå traktor kunne godt klare mere end vore 15 tdr. land og Svend Andreasen tilbød mig samme timebetaling, som maskinstationen tog, for at passe jorden til hans gård. Det job havde jeg i nogle år, mens børnene fik uddannelse. Tomas, der var tømrer, var flink til at hjælpe med traktoren i sin fritid. Roehakning var Herdis og jeg alene om, og arealet var større, da vi nu havde flere kreaturer.

En dag sagde Svend Andreasen til mig, at jeg skulle tage og sælge mine køer, og så kunne jeg få arbejde på hans værksted i Holme. Det gav nogle søvnløse nætter, men det resulterede i, at jeg efter pinse 1969 startede der som altmuligmand. Jeg, der i 24 år havde været mig selv, kom nu igen under kommando og med fagforeningsbog. Det gik over al forventning godt blandt de ca. 100 mand, vi var på værkstedet. Tid efter anden blev jeg mere betroet og blev placeret ved en rundsav, der skar lister ud til maskinsnedkerne. Den første, jeg stod ved, skar kun en liste ad gangen. Timelønnen, da jeg startede i 1969, var 11,75 kr.

Nedgang i industrien - midlertidig arbejdsløs

I industrien skete der også udvikling. Jeg var i alt hos Svend Andreasen i 6 år, og det var en god arbejdsplads. I 1973 fik vi oliekrise, og det bevirkede, at 5 af arbejdsstyrken skulle fyres - blandt andet Magnus, som jeg havde meget at gøre med. Han var ellers en solid arbejder, men havde i den sidste tid været noget ustabil, fordi han var ved at blive skilt fra sin kone. Det vidste vi arbejdskammerater, og da det stod klart, at han havde fået fyresedlen, gik jeg til tillidsmanden og forklarede ham Magnus' forhold. Det ville være mere retfærdigt at fyre mig end ham, der skulle gå hjemme i en amputeret lejlighed uden job. Tillidsmanden så undrende på mig og spurgte, om jeg mente det. Vi deltidsløse var fra at være ydende medlemmer af fagforbundet blevet nydende, så jeg kunne med en fyreseddel gå hjemme og passe det svinehold, vi da havde og få 90 % af min løn i understøttelse. - Vi blev fyrede til fratrædelse 1. december. Jeg gik så hjemme i julemåneden og tænkte over tingene.

På højskole igen

Vi havde fået den besked, at vi, så snart det lyste, ville komme i arbejde igen. Jeg stod altså til rådighed på arbejdsmarkedet og kunne ikke tage et højskoleophold på 8 uger på Testrup Højskole, hvad der fristede mig. Jeg kontaktede min arbejdsplads og bad dem vente på mig i de 8 uger, hvilket de lovede. Jeg havde aftalt med højskoleforstanderen, at om jeg bestemte mig til dette ophold, kunne jeg bo hjemme.

Det blev en stor oplevelse nu som 58-årig igen at være højskoleelev. Vi var ca. 30 på dette hold, og de fleste var arbejdsløse, der som jeg havde valgt denne måde, der i sig selv var givtig i mere end en forstand. I understøttelse oppebar vi 90 % af vor løn og dertil kom amts- og kommunalstøtten.

I arbejde igen

Jeg kom tilbage til Svend Andreasens værksted i marts 1974 og arbejdede der, til jeg i februar 1976 fik arbejde på Århus Savværk. Fra at have haft en arbejdsplads i lune lokaler kom jeg nu til at arbejde i en hundekold lade, hvor portene stod åbne dagen lang i alt slags vejr.

Århus Savværk blev fusioneret i 1978, men det betød ikke noget for mig, for jeg havde besluttet, at jeg ville holde med lønarbejdet og gå på efterløn fra julen 1978.

Branden

19. december 1978 - få dage før jeg skulle slutte min tilværelse på arbejdsmarkedet for at gå på efterløn - måtte jeg ringe til Århus Savværk for at sige, at jeg ikke kom på arbejde, for jeg havde ikke noget tøj at tage på - og så måtte jeg fortælle, at mit hjem var brændt, alt var gået tabt, og jeg havde kun det tøj, jeg stod i.

Det var om aftenen ved otte-halvnetiden den 18. december. Udenfor var der isnende koldt. Der var kun Herdis og mig hjemme. Herdis stod i køkkenet og strøg og kom ind og fortalte, at der var gået en sikring. Det var sket ret tit i den sidste tid, at en sikring eller en pære var sprunget, så jeg gjorde klar til igen at skifte sikringen. Men da jeg kikkede ud ad vinduet, så jeg at hele ejendommen stod i flammer. Rummet, hvor telefonen stod, kunne jeg ikke komme til, så Herdis tog en frakke på og løb ned til vejen for at komme i kontakt med en forbikørende, der kunne tilkalde brandvæsenet.

Men flere af naboerne havde set ildskæret fra ejendommen og havde allerede slået alarm. Naboer kom til hjælp, men der var intet, der kunne gøres. Svinene i stalden ville hjælperne have lukket ud, men da svin løber efter lyset, ville de bare løbe tilbage i flammerne, så jeg bad dem vente til brandvæsenet var kommet. Brandfolkene tændte da også straks efter deres ankomst stærke projektører, som grisene løb efter, da de blev lukket ud - og alle dyr blev derved reddet.

Slukningen gik i gang, men det stod hurtigt klart, at der ellers ikke var noget at redde. Mens brandfolkene fortsatte slukningen, forlod Herdis og jeg brandstedet og vort nedbrændte hjem og tog over for at overnatte hos Tomas, vores ældste søn, der boede i Edslev. Tomas Skovgård på Gunnestrupgård var kommet med tøj til os, og naboerne sørgede for kaffe til brandfolkene, der var på arbejde på brandstedet hele natten.

Forsikringen

Dagen efter var vi igen på Kobberstedet. Brandfolkene havde efter slukningen sikret sig enkelte personlige papirer, min pung og mit checkhefte, der havde ligget i en skrivebordsskuffe. Det og så lidt sodsværtet porcelæn var alt, hvad der var tilbage efter branden - møbler, bøger, ja alt var den nat blevet flammernes bytte.

Jeg fik hold på mine svin. De, der var store nok, blev sent til slagtning, mens de øvrige kom til Ejner Thomsen på Tranbjerggården.

Min brandforsikring og indboforsikring var i orden. Kort tid forinden, da vi havde anskaffet et farvefjernsyn, havde jeg fået vore forsikringer ajourført. Det var så nyt, at vi end ikke havde modtaget den nye police.

Ved vurderingen dagen efter udbetalte forsikringen os straks 10.000 kr. til køb af tøj, og kort tid efter fik vi udbetalt forsikringssummen til køb af nyt indbo. Brandforsikringen vurderede, at alle bygninger var gået til, og at der skulle bygges en helt ny gård, når de røgsvættede ruiner på brandtomten var blevet ryddet.

Det var en uvurderlig hjælp, at min nabo, tømremester Svend Andreasen, var mig behjælpelig under vurderingen, så alt, hvad der skulle erstattes, blev skrevet ned. Jeg følte, at jeg fik en god behandling af forsikringsfolkene. - Brandforsikringen sørgede for, at vi fik opstillet en campingvogn, så min nye tilværelse som efterløønner og ca. ½ år frem blev med campingvognen som hjem. Det var en bidende kold vinter, så nætterne tilbragte vi en tid hos Thomas Skovgård på Gunnestrupgård.

Brandårsagen .

Årsagen til branden viste sig at være en kortslutning i kraftkablet. Da der 17 år tidligere var lagt kraft ind på ejendommen, var kraftkablet fra måleren i stuehuset ført op over loftet, hvor det var fastgjort på spærene, og videre derfra til stalden. Ingen havde dengang tænkt på, at tagspær i sådant et gammelt hus bevæger sig. Disse bevægelser havde været årsag til kortslutningen -spærene bevægede sig, men det fastgjorte kabel gav sig ikke, og trådene blev til sidst rykket over.

Bygning af ny gård

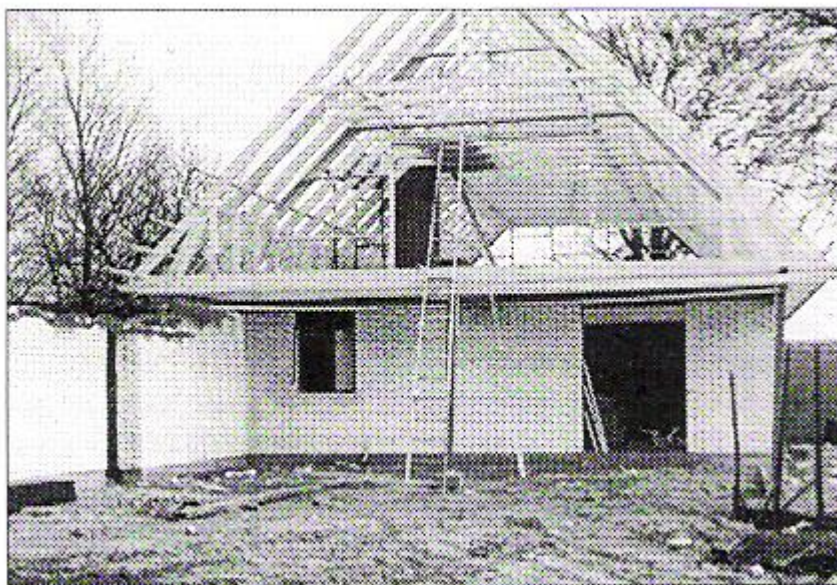
Allerede før branden var det bestemt, at vi for første gang ikke skulle holde vor jul hjemme. Vi var inviteret til at holde jul hos vor ældste datter Birthe og hendes mand i Vinkel ved Viborg. Her kom vor søn Tomas 2. juledag og viste os tegninger, han havde lavet til opførelse af en ny gård - et stuehus i to etager og en lang avlsbygning på 240 kvadratmeter, der skulle rumme stald, lade og maskinrum.

1. februar 1979 fik vi byggetilladelsen, og selvom det var vinter med en del sne, kom vi snart i gang. Udhusbygningen var rejst 12. marts, og da var grunden til stuehuset støbt. Mens byggeriet stod på, gik jeg i gang med at pløje, harve og tilså mine marker. Den gamle traktor var brændt, men jeg fik en ny traktor og nye markredskaber.

Et helt nyt hjem

I juli 1979 kunne vi forlade campingvognen og tage vort nye hus i brug. I underste etage var der ved indgangen entre med trappe op til overetagen, køkken, bryggers med vaskemaskine og fyr, toilet, badeværelse, et stort værelse og en stor stue med terrasse foran, der vendte mod syd. - På førstesalen var der 2 værelser, toilet, badeværelse, pulterrum og en stor stue med flot udsigt og overdækket terrasse mod vest.

Der var det specielle ved huset, at trappen fra entreen op til 1. sal ikke var lavet til huset, men at huset var lavet til trappen. Det var vor søn Tomas, der som tømrer havde fremstillet trappen, som han havde svært ved at få afsat. Jeg foreslog ham da, at han tegnede huset, så hans trappe kunne passe ind. Trappen var smal og snoet, så det gav problemer, da der skulle flyttes ind. Et nyt klaver til erstatning for det brændte kunne ikke bæres op ad trappen. Vi måtte da have fat i en kran, der kunne løfte klaveret op til terrassedøren i gavlen.

Rejsegilde på stuehuset - Forsommeren 1979

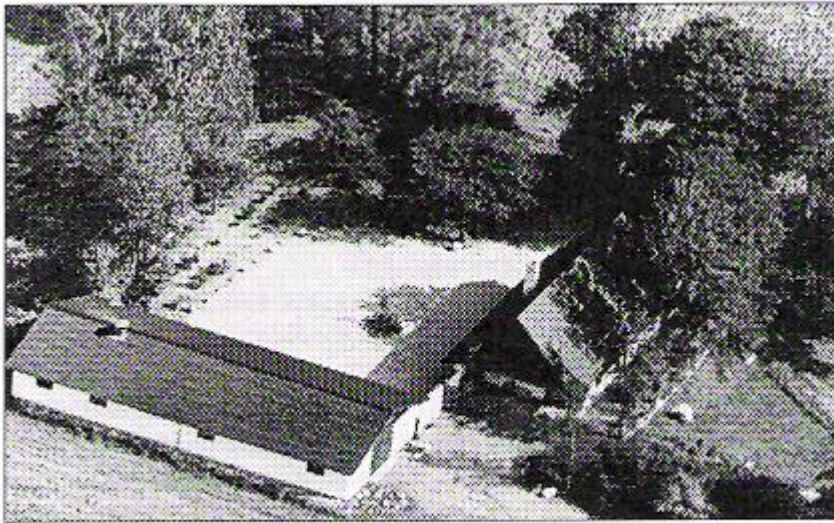
Det var ikke kun et nyt hus, vi flyttede ind i - det var et helt nyt hjem. Alt i det tidligere hjem var jo brændt. For forsikringssummen havde vi købt nye møbler. Billeder på væggene og nye bøger kom til lidt efter lidt - og til at begynde med var de mange skabe i de nye rum heller ikke fyldt.

Til husholdningen havde Herdis faet helt nyt og moderne med teknisk komfort, så hun følte husarbejdet lettere end i det gamle upraktiske stuehus. Jeg havde mit skrivebord i stuen på 1. sal og kunne derfra nyde udsigten hen over landskabet til Tranbjerg.

Lønarbejde igen

Mens jeg var lønarbejder, havde jeg som deltidslandmand haft svin og var derfor momsregistreret. Som efterlønner kunne jeg ikke mere være momsregistreret og kom derfor i klemme med tilbagebetaling af betalt moms på materialer til avlsbygningen.

Det var et beløb på 40.000 kr., og for at få disse penge tilbage, måtte jeg opgive min efterløn og tage lønarbejde igen.

Det nye Kobbersted. Til venstre den nye avlsbygning med stald, lade og maskinhus. Til højre stuehuset

I begyndelsen af 1980 fik jeg på ny arbejde på Århus Savværk. Det varede dog kun kort tid, for arbejdet blev flyttet til Randers, og jeg fik valget mellem at flytte med eller at blive fyret. - Efter fyringen fik jeg arbejde i byggefirmaet Kristian Stærk, hvor jeg var i godt 2 år, indtil jeg i 1983 fyldte 67 år og kunne få folkepension.

Lønarbejde contra frit landmandsliv

Som landmand er man bundet. Der er arbejde, der skal gøres på gården hver dag - en landmand har aldrig fri og har ikke mulighed for at tage sig en ferie.

Det var bestemt med i overvejelserne, da jeg besluttede at tage lønarbejde. Nu havde også jeg fri i weekenden og kunne nyde mine feriedage, og der blev mere tid til at besøge børnene, der alle var flyttet hjemmefra. Jeg følte mig ikke mere bundet - jeg havde fået et frit liv.

For mig, der altid havde arbejdet ved landbruget, var det også spændende at komme ud at se andre forhold, at komme i et andet miljø og lære andre mennesker at kende, som ikke fra barnsben var opvokset ved landbruget.

At være lønarbejder betød også en økonomisk sikkerhed. Som landmand var ens økonomi afhængig af vejr og vind - særligt i tørre år kunne indtjeningen være svingende. Men nu, hvor jeg hver uge fik fast løn, kendte jeg vor økonomi lang tid frem.

Som landmand havde man været sårbar. Der var ingen hjælp at få, hvis man blev syg eller der skete noget værre. Det indså jeg først, da jeg meldte mig i fagforening, hvad der var nødvendigt for at være på arbejdsmarkedet. Blev jeg syg eller arbejdsløs, ville jeg nu få sygedagpenge eller understøttelse - en betryggelse, jeg ikke tidligere havde tænkt på.

Jeg følte ikke, at jeg svigtede landbruget eller husmandsbevægelsen ved at tage lønarbejde - jeg var jo stadig deltidslandmand. Men mit udadvendte bestyrelses- og foreningsarbejde blev der ikke mere tid til.

Som landmand havde jeg i hele mit landmandsliv fået middagsmad hver dag kl. 12. Som lønarbejder havde jeg madpakke med på arbejde og fik først den varme mad til aften - men det vænnede man sig hurtigt til.

Lønarbejde og mindre arbejde med landbruget

Da jeg tog lønarbejde, solgte jeg mine køer og havde heller ikke fjerkræ mere. Kun svinene beholdt jeg. Pasning af dem blev klaret om morgenen, inden jeg tog på arbejde, og når jeg sidst på eftermiddagen var hjemme igen.

Markarbejdet blev også indskrænket. Roer havde jeg ikke mere brug for, da jeg ingen køer havde, så i stedet for de meget tidskrævende roer såede jeg korn - og det gjorde jeg også på de 2 tidligere græsmarker. Det betød, at den hidtidige 7 marks vekseldrift blev opgivet - nu havde jeg kun kom i hele min jord. En maskinstation høstede kornet for mig.

Mens jeg tidligere selv brugte hele min avl til foder til besætningen, kunne jeg nu i stedet sælge kornet til Andelsforeningen Kildevang i Mårslet.

Ændring i bedriften

Som nævnt havde jeg tidligere haft et par grisesøer. Smågrisene solgte jeg, når de vejede 20 kg, til andre landmænd, der fedede dem op til slagtning. Efter branden og opførelse af den nye avlsbygning indrettede jeg 6 bokse med 8 svin i hver. Jeg købte nu selv 20 kilos grise og fedede dem op til de vejede 80-85 kg og var tjenlige til slagtning. Grise, der skulle på slagteriet blev mærket, og jeg sendte bud til vognmand Erik Kristiansen i Mårslet, der så afhentede de mærkede grise.

Efter nogle år bortforpagtede jeg min jord. Det var Edvard Borgbjerg på Obstrupgård, der netop havde udvidet gårdens svinebesætning, som forpagtede jorden. Desværre fik besætningen på Obstrupgård året efter en ondartet svinesygdom. Alle gårdens smågrise måtte aflives, og de større grise skulle flyttes ud af gården, mens svinestalden blev rensat. Jeg påtog mig en tid at huse Edvard Borgbjergs større grise på betingelse af, at min stald blev efterladt kemisk ren, når grisene igen var væk.

Overvejelser om salg af Kobberstedet

Herdis og jeg nød livet på Kobberstedet. Vi havde faet et nyt og praktisk hus. Tanken om at sælge stedet strejfede os ikke, selvom vi begge var ved at være gamle. Men efter at Herdis i 1988 fik opereret hoften og året efter brækkede den anden, blev vi klare over, at vi ikke kunne blive boende her evigt - Herdis kunne ikke mere holde til husarbejdet.

Lilly Pedersen, der var formand for Brugerrådet på Lokalcenter Kildevang i Mårslet, hørte i 1995, at vi ønskede at sælge og foreslog os da, at vi søgte om at komme til at bo i en af de næsten nye ældreboliger på Kildevang. Vi blev visiteret og fundet berettigede til at få en ældrebolig, når der blev en ledig.

Vi kontaktede derefter ejendomsmægleren i Tranbjerg og fortalte, at vi overvejede at sælge. Jeg var klar over, at køberen ikke ville være en landmand. Tiden var løbet fra de små traditionelle landbrug, og en familie ville have meget svært ved at få udkommet alene af gården.

Salget af Kobberstedet og flytningen

2. nytårsdag 1996 havde jeg været et ærinde i Mårslet. Da jeg kom hjem var der besøg af nogle venner, et ægtepar fra Tranbjerg. De var kommet for at købe Kobberstedet! Vi blev hurtigt enige om, at de kunne købe ejendommen - salget gik snart i orden, og nu manglede vi blot selv en bolig.

I påsken samme år fik vi tilbudt en ældrebolig. Vi overlod Kobberstedet til de nye ejere, der straks forpantede jorden til Obstrupgård og senere til Tranbjerggården. Vi forlod vort hjem gennem 51 år og flyttede til en 66 kvadratmeter bolig på Kildevang i Mårslet. - Vemodigt? Ja, men vi havde haft mange gode år sammen på Kobberstedet, og mange gode minder knyttede sig til gården, hvor vi havde fejret både vort bryllup, sølvbryllup og guldbryllup, og hvor vore børn var vokset op. - Vi følte begge tryghed ved at komme til Kildevang - en ny epoke af vort liv skulle tage sin begyndelse.

Herdis oplevede kun 7 år
på Kildevang. Hun døde i 2003
og jeg mistede min ægtefælle
efter 58 års ægteskab

